

Obreńska, Agnieszka

"W kręgu cenzorów olsztyńskich", T. 1: "Prasa i Ekspozytura Polskiego Radia w Olsztynie w oczach cenzorów olsztyńskich 1948-1956", oprac. Zbigniew Anculewicz, Warszawa 2006 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 2, 259-260

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE i OMÓWIENIA

W kręgu cenzorów olsztyńskich, t. 1: Prasa i Ekspozytura Polskiego Radia w Olsztynie w oczach cenzorów olsztyńskich 1948–1956, oprac. Zbigniew Anculewicz, Warszawa ASPRA-JR, 2006, ss. 304.

Koniec roku 2006 przyniósł nową pozycję na rynku wydawniczym, prezentującą ocenę prasy olsztyńskiej oraz Ekspozytury Polskiego Radia w Olsztynie w latach 1948–1956 dokonaną przez cenzorów Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk (WUKPPiW) w opracowaniu Zbigniewa Anculewicza. Sprawa Urzędu Kontroli Prasy w Olsztynie nie była wcześniej poruszana ani opracowywana. Problem, tak ważny, nie został również zauważony w pracy zbiorowej poświęconej olsztyńskiej kulturze i nauce¹.

Omawiane opracowanie jest ważne z co najmniej dwóch powodów.

Po pierwsze, wszystkie akta dotyczące WUKPPiW w Olsztynie po 1965 r. uległy zniszczeniu. W Archiwum Państwowym w Olsztynie zachowało się zaledwie 36 jednostek dotyczących WUKPPiW, ponadto 11 jednostek archiwalnych z lat 1948–1966, zachowanych w GUKPPiW, obecnie znajduje się w zasobie Archiwum Akt Nowych w Warszawie (s. 11).

Praca składa się ze wstępu, materiałów źródłowych: dzienniki, czasopisma, Ekspozytura Polskiego Radia w Olsztynie oraz aneksu przedstawiającego protokół z dyskusji nad artykułem Jerzego Andrzejewskiego *Wieczór z Henrykiem*. Całość dopełniają dwa wykazy – dokumentów i skrótów oraz dwa indeksy – nazwisk i tytułów prasowych.

Dokumenty zawarte w opracowaniu mają układ chronologiczny: od marca 1948 r. do września 1956 r. Wypisy źródłowe zamieszczone w pracy rozpoczynają się od nagłówka, w skład którego wchodzi: kolejny numer dokumentu, nazwa archiwum, nazwa zespołu, sygnatura archiwalna oraz numer strony lub karty. Każdy dokument opatrzony jest komentarzem oraz przypisami do konkretnych cytowań cenzorskich.

We wstępie autor przedstawił zarys działalności oraz strukturę WUKPPiW w Olsztynie. Nie udało się odnaleźć dokumentów podających jednoznacznie datę powołania Urzędu w Olsztynie. Do codziennych zadań cenzorów należało prowadzenie kontroli prewencyjnej gazet i czasopism, sporządzanie ocen poszczególnych tytułów prasowych ukazujących się w Olsztynie i na terenie całego województwa. Pierwszym kierownikiem WUKPPiW był Leon Szyguła (s. 9). Od marca 1948 r. funkcję pełniącego obowiązki, a od 11 października 1948 r. funkcję naczelnika Urzędu pełnił Bohdan Gutkowski (s. 10). W latach 1948–1956 Urząd zatrudniał siedemnastu cenzorów (s. 10).

W publikacji umieszczono czterdzieści trzy dokumenty przedstawiające ocenę i sprawozdania prasowe. Zamieszczony wybór źródeł dotyczy: „Życia Olsztyńskiego”, „Trybuny Ludu” (wydanie olsztyńskie), „Głosu Olsztyńskiego”, „Głosu Ziemi”, „Mazur i Warmii” (kwiecień 1955 – marzec 1956), „Olsztyńskiego Dziennika Wojewódzkiego”, „Warmii i Mazur” (marzec 1956 –), „Jedności” (miesięcznik poświęcony sprawom Zjednoczenia Kościołów Chrystusowych w Polsce), „Komunikatów Informacji Naukowej”, „Warmińskich Wiadomości Diecezjalnych”, „Biuletynu Informacyjnego Współzawodnictwa Pracy Kolejarzy DOKP [Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych] Olsztyn”.

¹ *Olsztyn 1945–2005. Kultura i nauka*, pod red. S. Achremczyka i W. Ogrodzińskiego, Olsztyn 2006.

Kontroli WUKPPiW podlegała również Ekspozytura Polskiego Radia w Olsztynie oraz rozgłośnie radiowe powiatowe województwa. Opracowanie zawiera jeden dokument przedstawiający ocenę pracy Ekspozytury w świetle Uchwały Biura Politycznego Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Ocenie poddawane były audycje: rolna, spraw ekonomicznych, kulturalno-oświatowa, o Warmii i Mazurach; redakcja łączności, komitet redakcyjny oraz praca korespondentów. Pierwszą audycję lokalną Ekspozytura nadała 1 października 1952 r. (s. 263). Na łączną liczbę 38 674 odbiorników radiowych w regionie 28 900 podłączonych było do Ekspozytury (s. 275).

Po drugie, opracowanie pozwala ukazać szerszemu kręgowi odbiorców, jak wyglądały ingerencje, jak przebiegał tok myślenia, jakim operowano językiem i jakimi schematami posługiwali się cenzorzy przy ocenie publikacji. Wypisy źródłowe są dowodem na to, że cenzora nie interesowało usunięcie jednej myśli, dążył do zbudowania nowego, kompletnego świata zgodnego z wyobrażeniem zamieszczonym w instrukcji. Do jego zadań należało, cytując za Aleksandrem Pawlickim: „Ujednolicenie, sprowadzenie do kompletnej szarości, unicestwienie nie tylko słów, myśli, postaci literackich, ale także żywych ludzi”².

Wykaz dokumentów zamieszczony w tomie pierwszym jest nietypowy, a to ze względu na fakt, że dwadzieścia cztery dokumenty dotyczą gazet informacyjno-politycznych, z czego „Trybuna Ludu” była organem KC PZPR, a „Głos Olsztyński” KW PZPR. Dokumenty te nie dają zatem pełnego obrazu ingerencji cenzorskich. Gazety te oceniane były pozytywnie z lekkimi sugestiami. Propagowały spółdzielczość i przodownictwo pracy. Przykładem może być dokument nr 4: „gazeta śledząc dokładnie za pracami władz i instytucji w kilku obszernych artykułach zamieściła sprawozdanie z obrad i konferencji odbytych, a poświęconych szczególnie sprawom orki jesiennej. Również obszernemu omówieniu poświęcono otwarcie największej w Polsce fabryki dykty i sklejek w Piszcu” (ss. 30–31).

Mniej korzystnie oceniano czasopismo „Warmia i Mazury”, zarzucając mu zbyt daleko idący regionalizm i to, że zbyt dużo miejsca poświęca historii. Przykładem niech będą fragmenty dwóch dokumentów – nr 29: „należałoby postawić przed pismem jako główną funkcję aktywne, bojowe działania w kierunku scalania całej mozaiki ludnościowej składającej się z ludności rodzimej przybyłej z Polski centralnej i przesiedlonej zza Buga w jeden żywy organizm. Bardziej ostro niż gdzie indziej występuje tu konieczność agitowania za spółdzielczością produkcyjną, gromienie wszelkich wypaczeń na tym odcinku, czy na odcinku PGR” (ss. 223–224) – nr 3: „związaniu mieszczańców z bogatą problematyką ogólnokrajową, o wychowaniu ich na oddanych patriotów dumnych z dorobku całego kraju” (s. 230).

Porównanie tych dwóch grup dokumentów nie daje pełnego obrazu funkcjonowania cenzury w Olsztynie, ale rzuca trochę światła na schematy, jakimi posługiwali się cenzorzy przy ocenie publikacji prasowych.

Wybór dokumentów opracowany przez Zbigniewa Anculewicza naświetla działalność urzędu cenzury. Pokazuje, jak falszowano historię, aby pasowała do utopistycznego wyobrażenia. Bardzo pomocne przy lekturze są przypisy zamieszczone pod każdym dokumentem, a odwołujące się do problemu poruszanego przez cenzora, dają one możliwość prześledzenia, w jakim kierunku biegła myśl cenzora.

Agnieszka Ochrębska

2 A. Pawlicki, *Kompletna szarość: cenzura w latach 1965–1972: instytucje i ludzie*, Warszawa 2001, s. 120.